

A szövetkezeti hitelintézeti szektor fejlődése és szerepei a vidékfejlesztésben és az agrárfinanszírozásban

Kovács Sándor Zsolt¹

1. BEVEZETŐ

Jelen tanulmány célja, hogy pénzügyi, finanszírozási összefüggések elemzésével közelítsen Buday-Sántha Attila professzor munkásságának fő témaköre, az agrárium és a vidékfejlesztés felé. Elsőként azonban azt kell tisztázni, hogy miért is kell külön foglalkozni a vidéki terek, sok esetben a területi perifériák finanszírozási kérdéseivel, milyen folyamatok okozták e terekben a pénzügyi kirekesztés megjelenését, a szövetkezeti hitelintézetek gondolatának megjelenését.

A nemzetközi és a hazai kialakulási és elterjedési folyamatok ismertetését követően a tanulmány részletesebben vizsgálja a kooperatív elveken alapuló banki működés vidéki szerepköreit, és azok magyarországi realitásait. Külön alfejezet tárgyalja az agrárium finanszírozásában rejlő lehetőségeket, melynek az az oka, mint később látni fogjuk, hogy ebben a szektorban a szövetkezeti pénzügyintézetek jelentősebb piaci szerepet játszanak, mint a teljes banki szolgáltatások piacán.

2. A SZÖVETKEZETI HITELINTÉZETEK GYÖKEREI

A globalizálódó gazdaságokban a periférikus térségek hitelezésének problémái sok tényező együtteseként alakultak ki a 19. század második felében. Egyrészt, ekkor jellemzően fejletlen közlekedési és kommunikációs infrastruktúra jellemezte Európát, másrészt a korai bankok közvetítő tevékenysége szűkebb földrajzi területekre, a pénzügyi centrumok helyi és regionális szintjeire korlátozódott. A perifériákon működő korai alapítású magán és részvénytársasági bankok az információs aszimmetria miatt nem voltak hajlandók finanszírozni a kevésbé fejlett térségeket, illetve a kevésbé jövedelmező társadalmi csoportokat. Ez a folyamat nem más, mint a pénzügyi kirekesztés korai megjelenése, azaz bizonyos társadalmi csoportoknak (társadalmi kire-

---

¹ tudományos segédmunkatárs, MTA KRTK Regionális Kutatások Intézete, Dunántúli Tudományos Osztály, Pécs, skovacs@rkk.hu

kesztés), illetve térségeknek (rurális perifériák, kistelepülések, városnegyedek) a kizárása a pénzügyi szolgáltatásokból (Alessandrini és szerzőtársai, 2009, Dymski, 2005, Gál, 2005). A jogrendszer fejletlensége és a hitelvisszafizetés garanciáinak kialakulatlansága tovább korlátozta a hitelhez való hozzájutást. Ez az olló egyre inkább nyílt az európai társadalmakban, így jelentős különbségek, s ezek okán feszültségek is kialakultak, amik megteremtették egy új pénzügyi szolgáltató rendszer szükségességét, a szövetkezeti, kooperatív elveken alapuló hitelintézetek megjelenését (Kuusterä, 1999, Gál, 2009a).

Az európai szövetkezeti szellemiség Hermann Schulze és Friedlich Wilhelm Raiffeisen nevéhez kötődik, előbbi a kisvárosi vállalkozások hiányzó mikro-finanszírozási lehetőségei, utóbbi a vidéki szegénység pénzügyi kiszolgáltatottsága okán kezdte meg a kiépíteni szövetkezeti alapú első pénzügyintézetét a 19. század második felében (Fonteyne, 2007). E modellek Németország határain belül, s Európában is gyorsan elterjedtek, kisebb módosításokkal Luigi Luzzatti által kezdeményezetten megjelentek az olasz „banco popolare-k” (A’Hearn, 2000). A vidéki társadalomra koncentrálnak Raiffeisen-modell adaptációja figyelhető meg Finnországban, ahol azonban a központi ernyőszervezet (OKO, 1902) megalakulását követően jöttek létre az első szövetkezeti hitelintézetek Hannes Gebhard munkájának folyományaként (Kuusterä, 1999). Az Egyesült Királyságban a kontinentális Európától kissé eltérő módon és időben jelentek meg a szövetkezeti szerveződésű bankok, elsőként lakástakarékokat alapítottak már a 18. században, kooperatív bankok csak a 20. század második felében az amerikai-kanadai példákon alapulva jöttek létre (Hansmann, 1996). A szövetkezeti szektor a tradicionális modelljében, a helyben gyűjtött források bázisán a helyben kihelyezett prudenciális hitelezés folyik, mely működési gyakorlat a szövetkezeti alapelvekből származtatható:

- 1) tag- és ügyfélközponúság, melynek eredménye a hosszú távú tervezés és tervezhetőség lehetősége;
- 2) tagtulajdonlás és tagok bevonása a döntéshozatalba (Pálos, 2013);
- 3) erős, alulról építkező kontroll;
- 4) konzervatív kockázatkezelés (Kiss, 2008);
- 5) helyi jelenlét és beágyazottság (Gál, 2012).

Látható tehát, hogy a takarékszövetkezeteknek és a szövetkezeti hitelintézeteknek nagy hagyománya van az európai országokban, azonban nem beszélhetünk azonos időszakokban kialakuló, azonos modellekről. Mindegyik érintett országban megvannak az egyedi kiváltó okok, s az erre kiépült sajátos helyi intézményrendszerek. Alapításaik eredeti célja, hogy pénzügyi szolgáltatásokat nyújtsanak egyes ágazatoknak (pl. Nagy-Britannia), illetve javítsák bizonyos területek, régiók pénzügyi ellátottságát, segítsék a helyi hatóságokat és a szakmai szövetségeket (pl. Németország, Finnország). Az idő múlásával, a gazdaság globalizálódásával (külföldi vállalatok beáramlása)

sával) egyre kiélezettebb versenyhelyzetbe kerültek a piaci szereplők – így a hitelpiac intézményei is –, egyre több kihívással kellett szembenéznük (Lengyel, 2000). A tradicionálisan az ország szinte teljes egészét felölelő hálózattal rendelkező takarékszövetkezetek számára lehetőség, sőt történelmi küldetés, hogy vidéken szolgálják ki a pénzügyi paletta valamennyi termékével a teljes piacot (Kiss, 2009). Ezekre a változásokra az egyes nemzeti kormányzatok, illetve bankrendszerek szereplői más és más reform megoldásokkal reagáltak, így ezen szervezetek piaci szerepe, részesedése is eltérő méreteket ölt ma az európai országokban. Míg egyes országokban a helyi fókusz megtartása mellett tovább erősödtek a kooperatív pénzügyi szereplők, másutt a nagy, nemzetközi kereskedelmi bankcsoportok dominanciája, s a szövetkezeti gyökerű intézmények visszaszorulása figyelhető meg (Martín és Marques Sevilla, 2011). Ami a szövetkezeti szerveződésű bankok mellett szólhat Európa szerte az nem más, mint a vállalatirányítási és szerveződési formáikból adódó, válságidőszakokat jobban átvészelő jellegük. A szövetkezeti bankok, takarékszövetkezetek egy konzervatívabb, tradicionális bankolás elvárásain alapuló, valamint a tag- és ügyfélközpontúság elveinek megfelelően szerveződött vállalatirányítási rendszerrel működnek, szemben a pénzügyi válságokért közvetlenül is felelős strukturált értékpapírtermékeken alapuló modellel, amelyben a bank által kihelyezett hiteleket a mérlegből kiemelik, és távoli csatornákon keresztül terítik.

2.1 A HAZAI SZÖVETKEZETI HITELINTÉZETEK FEJLŐDÉSE

A hazai gazdasági körülmények (likviditás hiánya, szegénység) már az 1849-es szabadságharc leverése után mutattak egyfajta igényt a helyi alapítású és ott pénzügyi szerepeket ellátó szövetkezetek alapítására, azonban az akkori politikai helyzet ezt nem tette lehetővé (Moizs és Szabó, 2012). Az első hitelszövetkezetek így csak az 1850-es években jelenhettek meg, előbb az erdélyi szász, majd egy évtizeddel később a magyarlakta településeken, s csak ezt követően alapítottak a mai Magyarország területén is ilyen hitelszövetkezeteket (Gál, 2009a). Az első intézmények a Schultze-féle szövetkezetek közé voltak sorolhatók, azonban korán megjelent az igény a Raiffeisen-i ernyőszervezet megalapítására is, amire végül 1898-ban került sor, amikor törvényi felhatalmazással létrejött az Országos Központi Hitelszövetkezet (OKH), mely az egyes hitelszövetkezetek működését szervezte. A szervezet alapításában gróf Károlyi Sándor szerepe volt kiemelkedő. Az OKH rövid időn belül a szövetkezeti mozgalom motorjává vált, és felügyelete mellett ezekkel a szervezetekkel együttműködve a vidéki iparos és agrártársadalom hiteligényeit igyekezett kielégíteni (Moizs és Szabó 2012), s ennek egyik eredménye a szektor dinamikus fejlődése a 20. század elején. Ezt követően azonban a lezajló történelmi, gazdasági folyamatok (háborúk, gazdasági válság) jelentősen visszavetették, zsugorították a szövetkezeti mozgalmat. A második világháborút követően kialakuló politikai rendszer eleinte bár

elismerte a szövetkezeti szektort, a benne foglalt magántulajdon jelleg miatt csak idő kérdése volt a rendszer teljes átalakítása, megszüntetése, mely végül 1952-ben következett be (Kulcsár, 2007). Vagyis a szocializmusra jellemző piacidegenség a szövetkezeti rendszert sem kímélte, néhány évig ez a szegmens ugyan a túrt kategóriába került, folyamatosan érvényesült az Állam részéről az elsorvasztás elve. Úgy vélték az állami tulajdonú Országos Takarékpénztár a városokban létesített fiókjával elegendő lesz az amúgy is korlátozottra tervezett pénz-kapcsolatok bonyolítására. Azonban a következő három év ráébresztette az állami vezetőket a rendszer tarthatatlanságára, így megkezdték a takarékszövetkezeti rendszer újraszervezését, a létrejött új szövetkezetek azonban sokkal nagyobb állami kontroll alatt voltak, mint korábban. Az új gazdasági mechanizmus éveiben (1968-tól) a szövetkezetek területén is változások álltak be tehát, melyeknek köszönhetően a működési körzetek kiszélesedése (városi kirendeltség nyitás lehetőségei) mellett a mozgalom kiszélesítése is megvalósult, amit mutat a szövetkezetek számának emelkedése, a tagság bővülése (Csák, 2001). A kétszintű bankrendszer újbóli bevezetését (1986) és a rendszerváltást követően a változó jogszabályi feltételek (1991. évi LXIX. tv.²) és a globalizáció okán és a korábbi filozófia helyett a méretgazdaságosság elvét szem előtt tartva a takarékszövetkezetek is elkezdtek a terjeszkedést és a piacképesebb nagyvárosok meghódítását (Kiss, 2008). Ezzel elvesztették a „vidék bankja” státuszt, ma már inkább csak forrásgyűjtő szerepükkel vannak jelen a rurális terekben, forrásaik jelentős részét a bankközi piacon helyezik el (Gál, 2003, Gál és Burger, 2013). A szövetkezeti szektor újbóli fejlődése már szükségessé tette az integráció felé ható lépések megindítását is, így létrejött a Magyar Takarékszövetkezeti Bank (1989), majd az Országos Takarékszövetkezeti Szövetség (1990), valamint az első intézményvédelmi alap is, az Országos Takarékszövetkezeti Intézményvédelmi Alap (OTIVA, 1993) (Moizs, 2013). Ezt követően az együttműködési problémák és az egyéni piaci érdekek újabb és újabb, de szűkebb együttműködések szöttek, így a nemzetközi példából látható erős integráció helyett hazánkban a takarékszövetkezeteket a széttagoltság jellemezte: két (nem kötelező tagságú) országos szövetség (OTSZ, TЭСZ), három intézményvédelmi alap (OTIVA, TAKIVA, REPIVA) és egy nem minden intézményre kiterjedő „központi bank”, a Takarékbank működött (Gál és Burger, 2013, Moizs, 2013, Kovács, 2015). Ez a típusú működés megakadályozta az együttműködés egyes formáit, a sokszoros adminisztrációs és egyéb költségek csökkentését, több esetben a közös fellépést, az egységes arculatot. Emellett e rendszer eredményezte sok esetben a piaci verseny létrejöttét is az egyes önálló entitású szövetkezetek között. A széthúzás problémája korábban is látszott, több tanulmány (Harza és szerzőtársai, 2000, Kiss, 2008, 2009, Kovács, 2013) is felhívta a figyelmet az integráció erősítésének fontosságára, amit végül a kormányzat a 2013. évi CXXXV. törvény-

---

² 1991. évi LXIX. törvény a pénzintézetekről és a pénzintézeti tevékenységről

nyel³ top-down módon hozott létre. Ez a fajta, politikavezérelt integráció több, főként kiadáscsökkentő eredménnyel járt (közös marketing, piackutatás váltotta fel a korábbi szövetkezeti szintű hasonló funkciókat), azonban a rendszer több problémáját nem oldotta meg.

3. TAKARÉKSZÖVETKEZETEK VIDÉKI JELENLÉTE ÉS KAPCSOLATAI

A vidék, és vidékfejlesztés definiálása több mint vitás kérdés a nemzetközi és a hazai szakirodalomban, Buday-Sántha Attila (2011. p. 11) definíciója szerint a regionális fejlesztés a területfejlesztés szinonimájaként ragadható meg, azaz olyan kormányzati és helyi beavatkozások összessége, amelyek hatnak a különböző tevékenységek térbeli megoszlására (Fragó, 2001), az egyenlőtlen fejlődés leküzdése érdekében szervezett intézkedések kidolgozása és végrehajtása révén. A vidékfejlesztés Buday-Sántha Attila kategorizálásában ugyancsak összefüggésben áll a területfejlesztéssel, annak rurális- és agrárterületekre koncentráló része. A tanulmány célja, hogy bemutassa miképp képes egy pénzügyi intézet segíteni, fejleszteni térségét, hogyan tud részt vállalni annak gazdasági növekedésében. Éppen ezért e kontextusban, a helyi, térségi (gazdaság)fejlesztés oldaláról „kevésbé” releváns a regionális és vidékfejlesztés éles elválasztása.

Az város–vidék ellentét már a rendszerváltás idején észlelhető volt, mint ahogy a finanszírozási források centralizált jellege is. Így már viszonylag korán, 1993-ban kormányhatározat⁴ rögzítette a vidéki bankhálózat kiépítését, külön nevesítve a takarékszövetkezeti hálózat szerepét ebben (Csák, 2001). Azonban akkor ez a probléma részben a piac által is megoldódott, hiszen a gazdasági átmenet, a piacnyitás az újonnan alapított és az országban megtelepülő pénzügyi intézeteket vidéki terjeszkedésre is készítette. A megyék fiókhálózati különbségei az 1990-es években lényegében kiegyenlítődték, a Dunántúl hátránya megszűnt. Az évtized derekától a nyugati országrész viszonylagos telítődése után a fő célpontok már a keleti és déli területek nagyvárosai. Az 1996–1998 közötti időszakot egyfajta hálózatépítési „verseny” jellemezte. Több mint 200 új fiók nyílt ekkoriban. A telítődő dunántúli régiókat megelőzte a keleti régiókban megvalósuló hálózatbővítés: amíg 1996-ban Győr, Pécs és Székesfehérvár voltak a legnagyobb vidéki bankcentrumok, addig 1998-ban Miskolc (37 fiók), Győr, Kecskemét, (32–32) Pécs, Szeged (31) és Debrecen (28), tehát az ország keleti felének városai is az élre törtek a hálózati egységek számát tekintve (Gál, 2005). Ezzel megkezdődött egy hosszú folyamat, melynek eredménye, hogy az országban található bankfiókok száma jelentősen megugrott, de mint látjuk mindez leginkább a nagyobb lélekszámú településeket (régióközpontok, megyeszékhelyek, középvárosok) érintette. Ezzel szemben a takarékszövetkezetek központi szer-

³ 2013. évi CXXXV. törvény a szövetkezeti hitelintézetek integrációjáról és egyes gazdasági tárgyú jogszabályok módosításáról

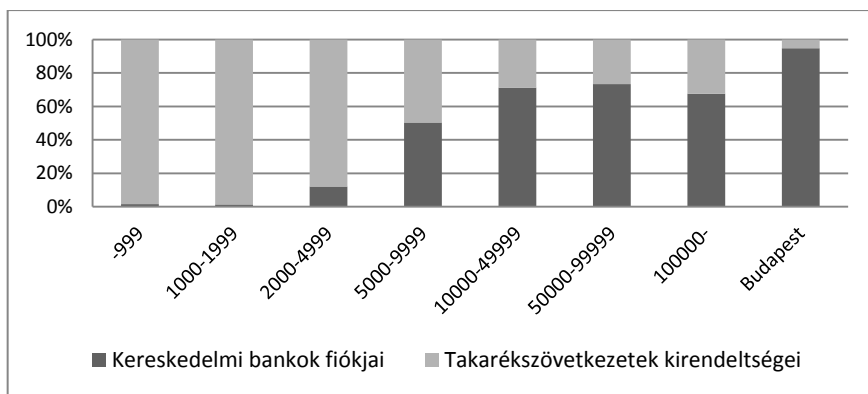
⁴ 1067/1993. (X.15.) Kormányhatározat: a vidéki bankhálózat létrehozásáról

vezetei általában a kisvárosokban, nagyközségekben voltak és kirendeltségeik révén eljutottak a kisebb településekre is (Rajnai, 1999).

3.1 TAKARÉKSZÖVETKEZETEK, MINT VIDÉKI PÉNZÜGYI SZOLGÁLTATÓK

Érzékelhető tehát, hogy a hálózat folyamatosan fejlődött az elmúlt két évtizedben, alkalmazkodva a mindenkori szabályozáshoz és a gazdasági környezethez. A vidéki gazdaságok és önkormányzatok életében mára ezek a szövetkezetek kettős jelleggel kapnak szerepet: egyrészt sok esetben az *egyetlen pénzügyi szolgáltatót jelentik* a vidéki településeken, másrésztől ebből is következően a mára dominánssá vált európai uniós, pályázati alapú *vidékfejlesztés finanszírozóiként* jelennek meg.

A kizárólagos pénzügyi szolgáltatói szerepkör igazolódni látszik, hiszen korábbi empirikus eredmények (Gál, 2009b, Kovács, 2011) mellett a 2014. évi kereskedelmi banki és takarékszövetkezeti kirendeltségi hálózaton végzett elemzés is azt mutatja, hogy Magyarország lakosságából mintegy 2,2 millió fő olyan településen lakik, ahol az egyetlen pénzügyi szolgáltató valamely takarékszövetkezet⁵ (1. ábra).

1. ábra: A banki és takarékszövetkezeti jelenlét megoszlása településméret szerint, 2014, % (Forrás: Saját szerkesztés intézményi honlapok alapján)

A német bankrendszerben a regionális hitelintézetek a saját működési területeken található önkormányzatokkal partnerséget, szoros üzleti kapcsolatot alakítanak ki (Hackethal, 2004). Amennyiben a hazai gyakorlatot az önkormányzati számlavezetéssel ellenőrizzük az 1991-es kiinduló állapot – amikor az önkormányzati számlákat 100%-ban az Országos Takarékpénztár Rt. (ma: OTP Zrt.) vezette – jelentősen megváltozott. Bár napjainkban is az OTP szerepe a legnagyobb a takarékszövetkezeti integráció tagjai is jelentős

⁵ Fontos itt megjegyezni, hogy további 1,1 millió fő lakóhelyén egyetlen pénzügyi szolgáltató szervezet sem tart fenn kirendeltséget, illetve fiókot. Ezek a települések azonban igen kicsik, átlagos lakónépességük 600 fő körül mozog.

fejlődést mutatnak. A 2000-ig elért, valamivel 8% alatti részesedés 2003-ra már 12,8% volt, a válság éveinek hatására pedig újabb hullám indult, így ma már a takarékszövetkezetek az önkormányzatok több, mint 32%-ának váltak számlavezető intézeteivé (Varga, 2013). Az érintett önkormányzatok közül a legtöbb Baranya és Somogy megyében található, ez a két megye adja a takarékszövetkezeti számlavezetés alá eső egységek 27,2%-át. Ezzel szemben Hajdú-Bihar, Fejér és Csongrád megyékben az önkormányzatok kevesebb, mint 2%-a választja a helyi pénzügyi szolgáltató szervezetek valamelyikét fő pénzügyi partnerének. A dinamikus fejlődés mellett meg kell jegyezni, hogy a helyi hitelintézetek többnyire a kis- és közepes méretű településeket tudják megnyerni méretkorlátaik miatt, így a kezelt önkormányzati pénzügyi eszközök a teljes bankszektor önkormányzati üzletágán belül csak mintegy 5–6%-ot tesznek ki. Szintén a kisebb méretű települések pénzügyi ellátását jelzi az is, hogy a teljes önkormányzati hitel- és kötvényállományból folyamatosan csökkenő mértékben részesülnek a takarékszövetkezeti integráció tagjai. Ez az arány 2004-ben még 2% felett volt, míg 2012-re nem érte el a 0,9%-ot sem. Ez köszönhető annak is, hogy az utóbbi évtizedben az önkormányzati hitelállományok drasztikus növekedése (a legutóbbi adósságrendezés és az MÖtv.⁶ életbelépése előtt) nem a kistelepülések, hanem a nagyobb városi rangú települési önkormányzatok eladósodásából erednek⁷.

Ebben a képben hozhat hamarosan változást az a kormányzati szándék, mely még 2018 előtt kötelező jelleggel a Magyar Államkincstárra ruházná az önkormányzati számlavezetést (hvg.hu). Ennek a lépésnek a gondolata hosszabb ideje jelen van a magyar politikában, előkészítése folyamatos. Ezzel azonban a takarékszövetkezetek (és természetesen a szegmensben érintett kereskedelmi bankok is) jelentős ügyfélkapcsolatokat vesztenek, működésük egyik pillére tűnhet el.

3.2 VIDÉKFEJLESZTÉSI PROJEKTEK FINANSZÍROZÁSA

A takarékszövetkezetek másik szerepkörére visszatérve látható a helyi finanszírozási lehetőségek fontossága. Magyarország 2004-es európai uniós csatlakozása óta részese az Európai Mezőgazdasági és Vidékfejlesztési Alap (EMVA), valamint a Közös Agrárpolitika (KAP) eszközeinek, hogy csak két fontosabb uniós forrást említsük e témakörben (Buday-Sántha, 2011). Ezzel azonban a vidéki fejlesztési beruházások felhasználási feltételei, s azok megszerzése is változott, előtérbe került a projekt-alapú vidékfejlesztés (Nemes és High, 2009, Czibere és Kovách, 2013). A projektesítés lényegében felváltotta a piac szervezte és a közvetlen szétosztáson alapuló forrásfelosztás módszereit (Kovách, 2007). A projektesítés egy rendkívül sokszínű jelen-

---

⁶ 2011. évi CLXXXIX. törvény Magyarország helyi önkormányzatairól

⁷ Az önkormányzati és takarékszövetkezeti kapcsolatokat bemutató részek a Helyi közszolgáltatások versenyképességet szolgáló modernizálása című ÁROP kiemelt program keretében születtek 2013–2014 között.

séggé válva lett a fejlesztés, irányítás és az innováció szervezésének, ellenőrzésének szimbóluma (Sjöblom és Godenhjelm, 2009).

A 2007–2013 közötti időszakot a magyar vidékfejlesztésben a Mezőgazdasági és Vidékfejlesztési Hivatal (MVH) által koordinált pályázati rendszerek jellemezték, melyekben az EMVA III. és IV. tengelyébe tartozó nem mezőgazdasági célú pályázatok révén juthattak forrásokhoz az önkormányzatok, a vidéki vállalkozások és a civil szervezetek. A rendszer részben, vagy egészben utófinanszírozási alapon szerveződött, sok esetben jelentős önerő mellett. Ezzel azonban a vidéki szereplők az esetek többségében nem rendelkeztek, mint azt a baranyai településekre kiterjedő Mecsek–Völgység–Hegyhat Egyesület esetét feldolgozó kutatásunk eredményei mutatják. Kutatásunkban az előző programozási időszak eredményein túl felmértük a 2014–2020 időszakra várható igényeket, lehetőségeket. Kérdőíves felméréssel az egyesület, mint LEADER Helyi Akciócsoport kereste fel teljes (civil szervezetek, önkormányzatok, vállalkozók és magánszemélyek) tagságát és a 132 visszaérkezett válasz az önerő hiányát mutatja. Mindössze a válaszadók 10,6%-a érezte úgy, hogy projektterveit saját forrásból meg tudja valósítani, továbbá 30,3% biztosan állította, hogy csak és kizárólag a teljes költségvetésre kiterjedő hitelfelvétellel tudja előfinanszírozni terveit (Finta és szerzőtársai, 2012). Erre a tendenciára a vidéken működő pénzügyintézeteknek valamilyen módon reagálniuk kell. E tekintetben a helyi szövetkezetek versenyelőnyei sorában az információs aszimmetria alacsony szintje, az ügyfelekhez való közelség, a helyi döntési szint, a tagság, a bank és az ügyfelek közötti kapcsolat mélysége (ami előny az ügyfélkiválasztásban, az adóminőségben), az erősebb térségi beágyazottság és a nemzeti kötődés említhető meg. Vizsgálatok igazolják, hogy a helyhez kötött és relációs (kapcsolati) bankolás az információs-aszimmetria csökkentésének hatékony eszköze, s a bank és az ügyfél közötti közelség korrelál a bank hitel-kihelyezési hajlandóságával (Ferri és Messori, 2000, Guiso és szerzőtársai, 2004). A szövetkezeti bankok ebben meglévő helyismeretükre és helyi kapcsolat-rendszerükre (relationship banking) építenek, lehetőséget teremtve a „házibanki” funkciók ellátása (Burger, 2012). A hazai vidéki takarékszövetkezetek többsége felismerte térségében a pályázati aktivitást és a forrásszerzési lehetőségek kihasználásának igényét a gazdasági, a civil és az önkormányzati szereplők körében, azonban e mellé súlyos forráshiány és likviditási nehézségek párosultak. Felhasználva az informális és formális helyi kapcsolatokat és bizalmi alapuló hálózatokat olyan kedvező hitelkonstrukciókat dolgoztak ki a projektgazdák részére, amelyet a kereskedelmi bankokhoz képest 1–2%-kal kedvezőbben vehetnek igénybe. Több takarékszövetkezet ezen felül a térség vállalkozói összetételének megfelelően gyors elbírálású, szabad felhasználású hitelkonstrukciókat is kidolgozott (Czene és Ricz, 2010).

Mindezen gyakorlat szükséges, azonban nem elégséges ahhoz, hogy a takarékszövetkezeteket a vidék pénzügyi intézményeként azonosítsuk. Ugyanis Gál és Burger (2013) regressziós elemzése szerint statisztikailag bizo-

nyítható, hogy míg a nagyobb méretű szövetkezetek a betétgyűjtéseik egy részét hitel formájában ki is közvetítik a helyi KKV-k, az önkormányzatok és a magánügyfelek számára, addig a kisebb, néhány településen működő takarékok hitelezési aktivitása elhanyagolható, gyűjtött forrásait a bankközi piacon fektetik be, illetve állami értékpapírokat vásárolnak. Ez visszavezethető a korábban már jelzett, 2013 előtt mutatkozó szövetkezeti széttagoltsággal. Kérdéses, hogy a létrejött integráció hozza-e a tőle elvárt eredményt – a vidékfejlesztés területén is –, a rendelkezésre álló adatok ennek elemzésére még nem elégségesek.

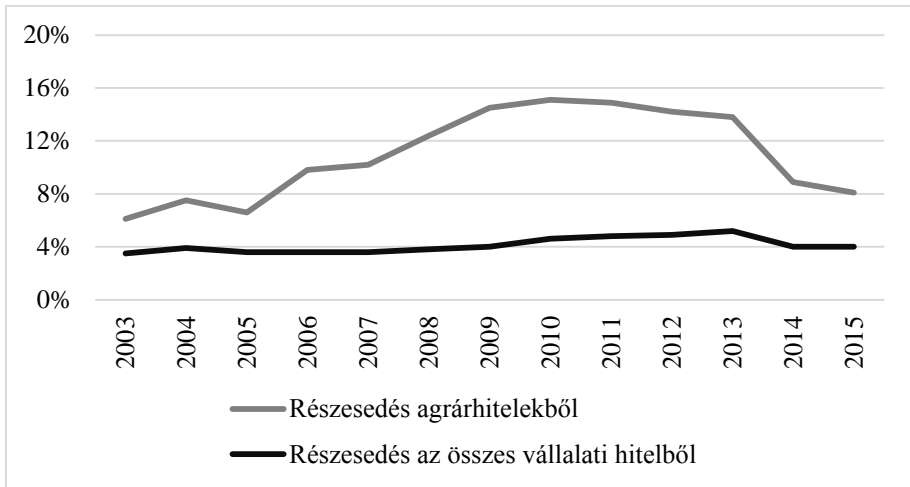
3.3 TAKARÉKSZÖVETKEZETEK SZEREPVÁLLALÁSA AZ AGRÁRSZEKTORBAN

Az agrárium és a vidékpolitika közötti összefüggés újabb szakirodalmi viták tárgyát képezi. Mi most az agrárpolitikát, mint ágazati politikát fogjuk fel, mely területileg érinti a vidéket is, a vidékfejlesztést pedig területi politikaként, amelynek egyik jelentős szegmense a mezőgazdaság, de mellette a helyi szolgáltatások és a gazdaság és a társadalom más vonatkozásai is (Buday-Sántha, 2011). Vagyis elfogadjuk a nézetet, miszerint a két megközelítés egymással kölcsönösen átfedésben van (Kovács, 2012).

Az agrárgazdaságban működő szervezetek berendezkedése az őstermelőtől a nagyvállalkozásokig mozognak, mely jelentősen nehezíti a szektor gazdasági megítélését. Ennél fontosabb azonban a különböző mezőgazdasági ágak műveléséből és az eltérő földrajzi lokációkban való működésből levezethető eltérések, amelyek nem engedhetnek meg a forrást biztosító hitelintézeteknek olyan uniformizálásokat, mint az egyéb gazdasági ágakban működő vállalkozások esetében. Az agrárvállalkozók és vállalkozások pénzügyi-gazdasági kondícióinak felméréséhez jelentős szaktudás és helyismeret is szükséges (Moizs, 2013). Ezzel a helyismerettel rendelkeznek az egyes lokalitásokban működő és ott döntést hozó kooperatív hitelintézetek, amelyek így az agrárfinanszírozás területén jobb pozíciókat értek el részesedésüket tekintve, mint a teljes pénzintézeti piacon (2. ábra).

Az erős integráció hiánya miatt azonban az egyes intézmények mérete és kockázatvállalási képességei miatt felülről korlátosak (Moizs, 2013). Ez jelenti egyrészt az egyedi hitelállományok korlátosságát, másrészt a kisvállalkozói irányultságot (Kemény, 2010). Az ábrán látható, hogy a szövetkezetek 2010-ig jelentősen tudták növelni részesedésüket az agrárhitelezésben, ami arra vezethető vissza, hogy egyrészt *az államilag támogatott programokra kiemelt figyelmet szenteltek*, másrészt ebben az időszakban jelentős *modernizáció* zajlott a szektorban (Kemény, 2010). Ezt követően azonban a részesedések jelentős visszaesése figyelhető meg, mely trend mögött a korábban említett korlátok állnak. Ezek az arányok azonban továbbra is meghaladják a szektor részesedését a teljes hitelpiacból. Számszerűsítve ez 2015.

III. negyedévében 30,8 milliárd Ft takarékszövetkezeti hitelállományt jelentett (AKI, 2015).

2. ábra: A takarékszövetkezetek részesevése a vállalati és az agrárhitelezésben, 2003–2015 (Forrás: Kemény, 2010, AKI, 2015)

A további növekedés, és nagyobb részesevés elérése előtt álló akadály a pénzügyi korlátok mellett abból is fakad, hogy a takarékszövetkezetek nem működnek teljes mértékben hálózatos formában, az agrárium hitelezésére hivatott decentralizált pénzügyi hálózat még jelenleg is megoldandó probléma, ezt önmagukban a takarékszövetkezetek nem képesek megoldani, fontos lépés lenne az elmélyült, szakosodó integráció létrejötte (Gál, 2003). A 2013-as – politikai döntésen alapuló – integráció még nem forrt ki, így az egyes szövetkezetek sok esetben gondolnak még versenytársként egymásra, mintsem partnerként (Moizs, 2013). Ezt támasztja alá például a működési terület kiterjedése is.

A német banki modellben az integrációban együttműködő szervezetekre deklarált területi fókusz jellemző. Ezzel ellentétben, ha a hazai takarékszövetkezetek működési területét és átlagos méretét, fiókszámát tekintjük, akkor a járási szerepkör lehetne megalapozott, azonban a magyar szövetkezeti hitelintézeteknek közel háromnegyede működik a székhelyük járásának határain kívül, s több mint egyharmaduk megye, sőt régióhatárokat is átlépő funkció-ellátási körzetet működtet (Kovács, 2015).

4. ÖSSZEGZÉS

Buday-Sántha Attila az agrár- és vidékpolitika területén számos esetben jutott korszakalkotó eredményekre. Ehhez az életműhöz nehéz hozzátenni, jelen tanulmánynak nem is ez volt a célja, hanem az, hogy a professzor úr által művelt kutatási területet egy más aspektusból járja körül.

A mai modern gazdaságokban a pénzügyi intézmények szerepe megkérdőjelezhetetlen. A gazdasági magterületektől (Kelet-Európában zömmel a fővárosoktól) távolabb eső, periférikus, félperiférikus vidékeken általában az egyetlen pénzügyi lehetőséget a szövetkezeti szerveződésű, kooperatív hitelintézetek jelentik. Éppen ezért fontos szerepük lehet e térségek finanszírozásában, a helyi fejlesztési programok megvalósításának támogatásában. A cikk a magyar viszonylatokat nemzetközi összevetésben mutatta be.

A tanulmány magyarországi eredményei kevésbé támasztják alá a nemzetközi jó gyakorlatokat, a hazai szövetkezeti szektor bár jelentős számú szervezet és kirendeltség által van jelen a vidéki települések többségében, szerepvállalási lehetőségei jelentősen korlátosak. Ez a kis egyedi méretek mellett a gyenge integrációból, és az abból eredő versenyhátrányból vezethető le elsősorban. Másrésről ebben a tendenciában fontos szerepet játszik a vidék elszegényedése, mely a pénzügyi kirekesztődés egyik kulcsmomentumává vált. A rendszerváltozás, az időről-időre jelentkező recessziók és a globális folyamatok eredményeként a vidéki szegényedés, a társadalmi szakadékok az elmúlt évtizedben folyamatosan növekedtek, ami magával hozta a társadalmi elégedetlenség szintjének emelkedését is (Szirmai, 2015).

Az agrárfinanszírozás területén látható volt, hogy jelentősebb a piaci szerepe a szövetkezeti hitelintézeteknek, mint a teljes hitelpiacon, azonban, mint bemutattuk itt is szükséges a szakosodás és az integráció az elért eredmények szinten tartásához és növeléséhez.

A vidéki pénzintézetek jelentősebb szerepvállalását és együttműködését célzó, 2013 óta formálódó új integráció eredményei e téren még feltárhatatlanok a használható adatforrások hiánya okán.

KÖSZÖNETNYILVÁNÍTÁS

A tanulmány a 104985 témaszámú, *Új térformáló erők és fejlődési pályák Kelet-Európában a 21. század elején* című NKFIH-kutatás támogatásával készült.

BIBLIOGRÁFIA

- A'Hearn, B. (2000): Could Southern Italian Cooperate? Bance Popolari in the Mezzogiorno, *The Journal of Economic History* **60(1)**, 67–93.
- AKI (2015): *Pénzügyi Hírlevél* **8(4)**, Agrárgazdasági Kutatóintézet, Budapest.
- Alessandrini, P., Presbitero, A. F. és Zazzaro, A. (2009): Banks, Distances and Firms' Financing Constraints, *Review of Finance* **13(2)**, 261–300.
- Buday-Sántha A. (2011): *Agrár- és vidékpolitika – Tanulások nélkül*. Saldo Kiadó, Budapest.
- Burger, Cs. (2013): Membership Structure and Dividend Payout Policies at Hungarian Cooperative Banks, *Acta Oeconomica* **63(3)**, 287–308.
- Czene Zs. és Ricz J. (2010): *Helyi gazdaságfejlesztés – Ötletadó megoldások, jó gyakorlatok*. Területfejlesztési Füzetek 2. Váti Nonprofit Kft., Budapest.
- Czibere I. és Kovách I. (szerk.) (2013): *Fejlesztéspolitika, vidékfejlesztés*. Debrecen: Debreceni Egyetemi Kiadó.
- Csák Cs. (2001): A vidék finanszírozásának lehetőségei a vidéki bankhálózat keretében, *Magyar Közigazgatás* **51(10)**, 632–636.
- Dymski, G. A. (2005): Financial Globalization, Social Exclusion and Financial Crisis, *International Review of Applied Economics* **19(4)**, 439–457.
- Faragó L. (2001): A területfejlesztéssel és területi tervezéssel kapcsolatos uniós fogalmak tartalma és használata, *Falu Város Régió* **3(3)**, 3–5.
- Ferri, G. és Messori, M. (2000): Bank-Firm Relationships and Allocative Efficiency in Northeastern and Central Italy and in the South, *Journal of Banking and Finance* **24(6)**, 1067–1095.
- Finta I., Vidák K. és Kovács S. Zs. (2012): *A Mecsek–Völgység–Hegyhát Egyesület felkészülése a 2014–2020 közötti Európai Unió programozási időszakra*. Mecsek–Völgység–Hegyhát Egyesület, Szászvár.
- Fonteyne, W. (2007): *Cooperative Banks in Europe – Policy Issues*. Working Paper 159. International Monetary Fund, Washington.
- Gál Z. (2003): A vidék bankjai: a takarékszövetkezetek szerepvállalása és fejlesztési feladatai, In: Kovács T. (szerk.): *A vidéki Magyarország az EU csatlakozás előtt - VI. Falukonferencia*. MTA RKK – Magyar Regionális Tudományi Társaság, Pécs, 166–174.
- Gál Z. (2005): The Development and the Polarized Spatian Structure of the Hungarian Banking System in a Transforming Economy. In: Barta, Gy., G. Fekete, É., Szórényiné Kukorelli, I. és Timár, J. (szerk.): *Hungarian Spaces and Places: patterns of Transition*. Centre for Regional Studies. Pécs, 197–219.
- Gál Z. (2009a): *The Golden Age of Local Banking - The Hungarian Banking Network in the Early 20th Century*. Gondolat Kiadó, Budapest.

- Gál Z. (2009b): Banking network. In: Kocsis K, Schweitzer F (szerk.) *Hungary in Maps*. 211 p. Geographical Research Institute Hungarian Academy of Sciences. Budapest, 178-181.
- Gál Z. (2012): A hazai takarékszövetkezeti szektor szerepe a vidék finanszírozásában, *Területi Statisztika* **52(5)**, 437–460.
- Gál Z. és Burger Cs. (2013): A vidék bankjai? A magyar takarékszövetkezeti szektor hitelezési aktivitása, *Közgazdasági Szemle* **60(3-4)**, 373–401.
- Guiso, L., Sapienza, P. és Zingales, L. (2002): *Does Local Financial Development Matter?* National Bureau of Economic Research Working Paper 8922.
- Hackethal, A. (2004) German banks and banking structure. In: Krahen J. P. és Schmidt R. H. (szerk.): *The German Financial System*. Oxford University Press, Oxford, 291–349.
- Hansmann, H. (1996): *The ownership of enterprise*. The Belknap Press of Harvard University Press.
- Harza L., Gál Z. és Kiss G. (2000): A vidéki pénzügyi hálózat fejlesztési lehetőségei. In: Harza L. (szerk.): *A vidékfejlesztés egyéb összefüggései. III. kötet*. MTA RKK. Budapest, 5–58.
- Kemény G. (2010): (Szerk.) *A hazai mezőgazdaság finanszírozási csatornái és a pénzügyi válság ezekre gyakorolt hatása*. Agrárgazdasági Kutatóintézet, Budapest.
- Kiss Gy. K. (2008): Trend és paradigmaváltás, *Bank és Tőzsde* **(1–2)**, 22–27.
- Kiss Gy. K. (2009): A „vidék bankja” megteremtésének dilemmái Magyarországon, *Hitelintézetek Szemle* **8(6)**, 496–515.
- Kovács I. (2007): A fejlesztéspolitika projektjesítése és a projektosztály. Hozzászólás a projektjesítés következményei vitához, *Szociológiai Szemle* **17(3–4)**, 214-222.
- Kovács S. Zs. (2011): A pénzügyi szolgáltatások területi dilemmái Magyarországon In: Pálvölgyi K., Reisinger A., Szabados E. és Tóth T. (szerk.): *Fiatál Regionalisták VII. Konferenciája, Győr, 2011: tanulmánykötet*. Széchenyi István Egyetem Regionális- és Gazdaságtudományi Doktori Iskola, Győr, 199-206.
- Kovács S. Zs. (2013): Takarékszövetkezetek szerepe a regionális és vidékfejlesztésben. In: Rechnitzer J., Somlyódy E. és Kovács G. (szerk.): *A hely szelleme - a területi fejlesztések lokális dimenziói: A Fiatál Regionalisták VIII. Konferenciáján elhangzott előadások*. Széchenyi István Egyetem Regionális- és Gazdaságtudományi Doktori Iskola, Győr, 326-335.
- Kovács S. Zs. (2015): A magyar szövetkezeti hitelintézetek teljesítménye nemzetközi példák tükrében. In: Berkes J. és Kecskés P. (szerk.): *Távol és közel, az elmúlt 25 év területi folyamatai, szerkezetei, intézményei, ahogy az új generáció látja: A IX. Fiatál Regionalisták Konferenciájának előadásai*. Széchenyi István Egyetem Regionális- és Gazdaságtudományi Doktori Iskola: Győr, 118-128.

- Kovács T. (2012): *Vidékfejlesztési politika*. Budapest; Pécs: Dialóg Campus Kiadó.
- Kulcsár T. (2007): *Mezőgazdasági hitelezés gyakorlata a takarékszövetkezetknél*. Szakdolgozat. Debreceni Egyetem Közgazdaságtudományi Kar, Debrecen.
- Kuusterä, A. (1999): Niche of Cooperative Banking in Finland during the first half of the Twentieth Century, *The Finnish Journal of Business Economics* **3(4)**, 438–448.
- Lengyel I. (2000): A regionális versenyképességről, *Közgazdasági Szemle* **48(10)**, 962–987.
- Martín, R. A. és Marqués Sevillano, J. M. (2011): Cooperative and savings banks in Europe: Nature, challenges and perspectives, *Banks and Bank Systems* **6(3)**, 121–135.
- Moizs A. (2013): Magyar szövetkezeti hitelintézetek szerepe az agrárfinanszírozásban, *Gazdálkodás* **57(3)**, 249–259.
- Moizs A. és Szabó G. (2012): A szövetkezeti hitelintézetek története, jelenlegi rendszere és sajátosságai Magyarországon, *Hitelintézeti Szemle* **11(1)**, 67–85.
- Nemes G. és High, C. (2009): *Gondolatok a vidékfejlesztési programok értékeléséről: Társadalmi tanulás a LEADER programban*. Műhelytanulmányok 2009/25. MTA Közgazdaságtudományi Intézet, Budapest.
- Pálos Zs. (2013): A szövetkezeti hitelintézetek szabályozásáról és működéséről a tagsági jogviszony, a tulajdonosi joggyakorlás és a vállalatirányítás tükrében, *Themis* **11(2)**, 365–381.
- Rajnai G. (1999): Pénzügyi szolgáltatások és a vidék. In: Pócs Gy. (Szerk.): *Vidékfejlesztés, vidékpolitika*. Agroinform Kiadóház, Budapest, 287–310.
- Sjöblom, S. és Godenhjelm, S. (2009): Project Proliferation and Governance – Implications for Environmental Management, *Journal of Environmental Policy & Planning* **11(3)**, 169–185.
- Szirmai V. (2015): Társadalmi jól-lét problémák Európában: egy versenyképesebb Európa lehetősége. In: Szirmai V. (szerk.): *A területi egyenlőtlenségektől a társadalmi jól-lét felé*. Kodolányi János Főiskola, Székesfehérvár, 23–44.
- Újabb csapást mérhet a kormány a bankokra. HVG Online, 2015. november 2.
http://hvg.hu/gazdasag/20151102_Ujabb_csapast_merhet_a_kormany_a_bankokra
- Varga A. (2013): *A Takarékszövetkezeti Integráció bemutatása és elhelyezkedése az önkormányzatok életében*. Prezentáció.